

Kim van der Wijngaart, ***Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, 1969-1976*** (Dissertatie Utrecht 2011; Hilversum: Verloren, 2011, 243 pp., ISBN 978 90 8704 243 1).

De omslag van dit proefschrift oogt wat tegenstrijdig: gezeten in comfortabele fauteuils voeren de Amerikaanse president Gerald Ford en de Nederlandse premier Joop den Uyl een heel ontspannen gesprek. Den Uyl betoogt iets met zijn wijsvinger opgestoken, Ford kijkt breed glimlachend toe met zijn handen om zijn rechterknie. Van de spanning uit de titel van het boek is op deze momentopname van het Nederlandse staatsbezoek aan de Verenigde Staten in mei 1975 niets te zien. Toch is de afbeelding niet slecht gekozen en zelfs representatief te noemen. Hoewel hij het voor de camera niet liet merken had Ford zich hartgrondig geërgerd aan de belerende opstelling van de Nederlandse premier en het onbegrip dat Den Uyl getoond had voor het Amerikaanse optreden in de wereldpolitiek. Fords terugblik op dit bezoek in zijn memoires was dan ook niet bepaald vleidend voor Den Uyl. De foto kan ook gezien worden als een indicatie van de rol die het kabinet-Den Uyl gehad heeft in het behoud van de Atlantische samenwerking. Juist door de opstelling van dit progressieve kabinet werd de negatieve spiraal waarin de relatie tussen de Verenigde Staten en West-Europa terecht gekomen was, tot staan gebracht, beweert auteur Kim van der Wijngaart. Herhaaldelijk wijst zij er op dat in voorgaande jaren de trans-Atlantische betrekkingen voortdurend verslechterd waren. Kwesties als het conflict in Vietnam, onduidelijkheid over de consequenties van de detente voor de verdediging van West-Europa, de Amerikaanse betrokkenheid bij de militaire staatsgreep in Chili, en het Watergateschandaal hadden het (morele) leiderschap van de Verenigde Staten sterk aangetast. Tegelijkertijd was Den Uyl (evenals zijn voorgangers trouwens) zich óók bewust van het belang van een goede relatie met Amerika en van het voortbestaan van de NAVO. Hij en zijn minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoep lieten bij herhaling blijken dat Nederland die relatie zeer serieus nam. De Nederlandse loyaliteit met de Verenigde Staten in diens pro-Israël opstelling in het Midden-Oostenconflict (en die leidde tot de olieboycot van 1973) was daar een voorbeeld van.

Van der Wijngaart behandelt in deze studie een betrekkelijk korte periode van acht jaren. Het beginpunt wordt gevormd door het aantreden van president Nixon die samen met zijn latere minister van Buitenlandse Zaken Kissinger een nieuwe, op machtspolitiek gebaseerde aanpak van het Amerikaanse buitenlands beleid introduceerde. Als eindpunt nam de auteur de terugkeer van een Democratische president, Jimmy Carter, in het Witte Huis terwijl in dezelfde tijd het 'meest linkse kabinet van Nederland' plaats maakte voor de CDA/VVD coalitieregering onder leiding van Dries van Agt. Van der Wijngaart maakt – terecht – nadrukkelijk onderscheid tussen het gevoerde beleid en de publieke discussie erover die juist in deze periode vooral aan Nederlandse zijde buitengewoon kritisch was. Ook besteedt ze uitvoerig aandacht aan de contexten van Atlantisch Bondgenootschap, Europese Gemeenschap en de detente tussen Oost en West waarbinnen de

Nederlands-Amerikaanse betrekkingen zich afspeelden. Haar benadering is daarmee breder dan strikt diplomatiek-historisch. Juist door het zichtbaar maken van de interactie tussen het maatschappelijk debat, internationale ontwikkelingen en de bilaterale Nederlands-Amerikaanse relatie is deze studie dan ook een verrijking van de geschiedschrijving van het Nederlandse (en ook enigszins Amerikaanse) buitenlandse beleid. De Nederlandse angst om niet serieus genomen te worden door de Amerikanen vormt een terugkerend element in het betoog van Van der Wijngaart. Ze laat dit onder meer zien aan de hand van de voorbereiding, het verloop en de resultaten van de drie Nederlandse staatsbezoeken aan de Verenigde Staten in deze periode. Nederland hechtte veel waarde aan deze bilaterale ontmoetingen omdat dit gelegenheden waren waar onder meer duidelijk gemaakt kon worden dat 'the Dutch do not want to be taken for granted'. Nederland beschouwde zichzelf als een loyale Atlantische bondgenoot en vond dat ze op gezette tijden recht had op Amerikaanse waardering in de vorm van inwilliging van Nederlandse wensen. De uitbreiding van landingsrechten in Amerika aan de KLM was zo'n wens die dankzij het diplomatieke geweld van minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns tijdens het Nederlandse staatsbezoek aan Washington DC in mei 1969 gehonoreerd werd. Ook andere staatsbezoeken resulteerden in dergelijke successen. Van der Wijngaarts analyses van deze hoogtepunten in de Nederlands-Amerikaanse relatie leveren dan ook niet alleen een aantal soms gemakkelijke (en deels bekende) anekdotes op, maar geven vooral inzicht in de diplomatieke strategieën van beide bondgenoten. De auteur maakt overtuigend duidelijk dat de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen in deze periode een relatieve wederkerigheid kenden. Voor Nederland was de band met de Verenigde Staten een manier om invloed uit te kunnen oefenen op het wereldtoneel, maar de Verenigde Staten had zelf evenzeer belang bij een goede relatie met Nederland. In het najaar van 1974 en het voorjaar van 1975 wist Van der Stoep bijvoorbeeld de landingsrechten van de KLM opnieuw met succes op de bilaterale agenda te plaatsen omdat Washington verwachtte dat dit een positief effect zou hebben op de mogelijke aanschaf van de F-16 door Nederland. Nederland werd bovendien beschouwd als een land waarvan het beleid invloed kon hebben op andere kleinere bondgenoten. Voor de Verenigde Staten gold Nederland binnen de Europese Gemeenschap als een zeer betrouwbare vertolker van het Atlantische geluid en dat was een niet onbelangrijke positie in deze periode waarin de verhoudingen binnen het Westers bondgenootschap regelmatig onder druk kwamen te staan. Het verzwakte imago van Amerika binnen de Westerse alliantie maakte een harmonieuze relatie met Nederland alleen al uit strategisch oogpunt noodzakelijk. Het asymmetrische karakter van de relatie tussen een grote mogendheid en een klein land vertaalde zich dus absoluut niet in eenrichtingsverkeer, integendeel.

Hoe deze wederkerigheid zich in de diplomatieke praktijk manifesteerde reconstrueerde Van der Wijngaart met behulp van de enkele jaren geleden vrijgekomen (en gedigitaliseerde) telegrammen correspondentie tussen het State Department en de Amerikaanse ambassade in Den Haag. De ambassadeurs en hun medewerkers onderhielden verrassend veel contacten met Nederlandse bewindslieden en politici en gaven hun bevindingen en aanbevelingen door aan Washington. Daarmee was de Amerikaanse ambassade in deze periode een actief aanwezige factor in de naoorlogse Nederlandse politiek. De kennis over de Nederlandse verhoudingen en gevoeligheden kon het State Department inzetten om zonder diepgaande conflicten of grote blunders het Amerikaanse belang na te streven. Het materiaal bood Van der Wijngaart ook de

mogelijkheid om aandacht te schenken aan de beeldvorming van de Amerikanen over de Nederlandse opstelling. Toen de ambassade in het voorjaar van 1970 een groeiende invloed van critici op het Nederlandse buitenlandse beleid signaleerde, stelde ze Washington gelijk gerust: structurele veranderingen in het Nederlandse buitenlandse beleid waren niet te verwachten, hoogstens een incidentele vlag van de 'do something mentality', om tegemoet te komen aan de critici. Na het Amerikaanse bezoek van Den Uyl en Van der Stoep in 1976 bleek dit een terechte inschatting geweest te zijn.

Tity de Vries, Rijksuniversiteit Groningen